

Macbeth

Verdi fiatalkori operáiból ment már Szegeden a Nabucco, a Giovanna Darco, sőt a Macbet is. A Johannával Pál Tamás, a másik kettővel még Vaszy Viktor ismertette meg a nagyjérdeműt. Újabb korok azon törekvéseiben tehát, ahol mostohán kezelt, elfeledett operák, jelesül Verdi korai alkotásai felé fordul az operai társulatok figyelve, a szegedi csapat mindétét élen járt. Igaz viszont, a Macbeth csak részben sorolható a „gályarabságos évek” terméseihez. Ösbemutatója 1847-ben hatalmas sikert aratott ugyan Firenzében, később azonban mind ritkábban játszották, úgy hogy 18 évre rá maga a maestro érezte szükségét az átdolgozásnak. Így az 1865-ben Párizsban „felszentelt” változat már az érett Verdit mutatja (legalábbis a módosításokon, melyek közül legfontosabb a darab új befejezése: a csatazene fúga, majd a zárókép himnusza).

Színházi falak között kivételes hely illeti a Macbethet. Shakespeare drámája ugyanúgy életi, mint Verdi operája. Még ha igaz is lehet, jó dráma nem viseli a zene, az új minőség kontórsát, egyiknek népszerűsége sem ment a másiknak rovására. Maga Verdi nagy tisztelője volt Shakespeare-nek. Foglalkoztatta a Lear király, a Hamlet és a Vihar is, ám, hogy a tájt mégis a Macbethet választotta (az Otellóra meg a Falstaffra csak jóval később került sor), valószínűleg a mű rövidségének, tömörségének tudható be: kész librettó akár. A kísérlet perze nem ment könnyen. Hiába figyelmeztette Piavét eleget: „egyetlen felesleges szó se legyen... rövidség és fennkölttség” — a földadatúlyát nagyon is pontosan érzékelt: „ha már nem tudunk valami nagy dolgot belőle, legalább csináljunk szokatlant.” S valóban szokatlan a fiatal Verditől, hogy a szöveg vonzásában a cantilena bűvölete fölé képes helyezni a drámaiság szempontjait, új éneksílust teremtve magának (sajátos dallamiság, mondja, un cantabile sui generis).

Sötét opera a Macbeth. Sötét egész tónusában, hangnemeivel, harmoniavilágában. Basszusok uralkák. Két jelentős figurára épül, a címszerepre és a Ladyre, illetve harmadikként itt vannak a boszorkányok. Ez a három vonal kap következetes jellemzést, s a darab gondolatlansága is belőlük sarjad, teoretikusan innen nerverhet fogódzókat a kivitelezés, a megvalósítás. Közülük jószerivel a Lady képlete a legtitésb. A Teremtés bűnre csábító Évája a Nő, akinek hírnév kell, pénz, hatalom, pompa, s ebből az aspektusból másodlagos lehet, hogy tiltott gyümölcsöt tépet Adámmal. A paradicsomi fáról, vagy férjeit hűvel királygyilkosságra. Lényeges, hogy a tettet nem ő követi el, értelmi szerzője csupán. Bonyolultabb jellem a Macbethé, hiszen nem egyszerű gyilkos. Viszont hűségese alattvaló, remek katona. Elemzőiből feltétlenül figyelemre érdemes Paul Fichter fejtegetése, aki nem kevesebbet állít, mint hogy tragédiája, akár Hamleté, a cselekvés és a cselekvésre való próbatétel tragédiája. Véleménye szerint Macbeth sem otthonos a tettben (bár egy elharcosról ezt nehéz föltételezni), nincs erős akarat, másét hajtja végre. Nem a becsvágyát követi hát, hanem azt a vonzást, amellyel egy jóslat további megvalósulása csalogatja. Magyis lényéhez nem illő tettet követ el, s szférájának elhagyása miatt kell a bűn minden borzalmával további gyilkosságokkal bűnhődnie — egészen a véres befejezésig, amely tehát nem annyira a bűn levezek tétele, inkább a büntetés, hogy önmagát félreismerte. Nekem szimpatikus ez az okfejtés, hiszen elvívó sikertereli, egyetemesebb érvényűvé teszi a macbethi

ságok igazán, Banquo szellemét valósággal körülhorozza a színpadon, mint holmi véres kardot (apropó, a vér: helytel-közvetlen használnak piros festékből az izlésesnél), de érzékeny megfigyelés, ahogy Macbeth halála után Malcolm, a győző, megbocsát az előző rezsim politikai gyilkosainak: az új hatalom gyakorol amnesztiát.

Szép hangok parádéja a premier. Vegre előadás, ahol novatovább maradéktalan a színpadi élmény — operában nem egy kifejezett hátrány. Oberfrank Géza karakterisztikus zenei tablóját „festi meg” a látvány. Feszés, zord, drámai ez a tabló, ahová fény ritkán szökik be, sűrű, tömény infertó, extatikus sorsokkal terhes világ. Szép hangok parádéját irtam, s valóban ritka kincs (vidéken működő operatársulatoknál!), ha egyszerre három is van a színpadon, ráadásul a főszerepekben, akik az időnként forszírozott zenekari hangzás viharát is állják. Németh Józsefnek ez a Macbeth — minek cifrázom — valószínűleg élete legnagyobb alakítása. Játékban sem lebecsülendő következettséggel tudja végigvinni a figura belső, majd külső meghasonlását, és a hangja is bírja végig fényel, intenzitással. Hatalmas állóképességet igénylő szerep, ám Németh akkor sem adja alább, mikor a természet törvényei szerint fáradni „illenék”. Mézsinin baritonja valamennyi regiszterben kiegyenlített, átütő, a szöveg teres építkezéseiben, a kényes fordulatoknál sem igen látszanak frazeálási gondoljai — alkatilag pedig mintha ráöntötték volna. Kiváló partnereket is kapott Misura Zsuzsa Ladyjében, meg Gregor József Banguójában. Misurát, a nagy divát, áradó dallamívekkel ajándékozta meg Verdi, s ezt látványosan hálálja. Főlső hangjai élményszámba — menőek, amikor egyedül van a színpadon, akkor is ott van vele, benne, környezetében a tragikum egész súlya, mélysége, katarzisra ingerlő esztétikai gazdagsága. Ezért aztán ariái is többek, mint látványos magánzámok. És Némethel, meg Misurával még nincs vége: Gregor József Banguója a márkás „ráadás”. Voltak idők, hogy Gregor epizód szerepben is hátrá tudott venni egy előadást. Most szerencsére nincs szükség rá, így dramaturgiai is eszményien illeszkedhet a színpadi figurációba, ahol éppen az ő meleg, hajlékony, igéző basszus lesz látványos mártírnuma Macbethék véres indulatának.

Mondom: zenei téren Németh, Misura, Gregor jelenléte az előadásnak azt a minőségét, mely a szegedi szimfonikusokkal meg a frappirozott színházi és gyermekkorussal (az előbbinek karigazgatója Molnár László, az utóbbinak, a főiskolai gyakorló általános iskolába Bartók gyermekkarának Siposné Csendes Eva) bárhol ütökártyája lehet Oberfrank Gézának. Pedig a többieket sem érheti panasz. Kivált nem Juhász József erőteljes, magabiztos ariát éneklő Macduffját. Kenesey Gábor Orvosa, Vajk György Malcolmja, Bálint Ilona Dámája, Rác Imre Gyilkosa mellett a Jelenésekben hallott Herczeg Ferenc, Aszódi Mária, Németh Attila, valamint Banquo fiaként, mint némas szereplő, Kenyeres Gábor tette Macbeth-produkciót.

Kirakatelőadás volt, a szó nemes értelmében, ahol pénzeért a legjobbat kapta a néző. Itt és most, pénteken este, a Zenés színházban

Nikolényi István

ÉS a SZAB-nál

Merről fúj a szél?

Néhány napja a Szegedi Akadémiai Bizottság új alakulat klubja az Élet és Irodalom vezetőit látta vendégül. A szegedi kutatók élénk, tartalmas és őszinte beszélgetést folytattak Bata Imre főszerkesztővel és Bertha Bulcsu főmunkatársal.

Bata Imre: Az Élet és Irodalom az ellenforradalmat követő konszolidáció egyik első terméke. Bölöni György szerkesztésében 1957. március 15-én jelent meg első száma — jövőre már harmincadik születésnapunkat ünnepejük, s ez nálunk, Magyarországon, fontos dolog. Most, hogy készülve erre a fordulóponton, gyakorlata forgatom a régi évfolyamokat, mindinkább az a meggyőződés, hogy a három évtized lapszámaiból rekonstruálható a magyar élet humán szellemi szférája. A mi viszonyaink között ez a harminc év szokatlanul hosszú idő. Jelenleg 60 ezer példányban jelenik meg, ami körülbelül 180 ezer olvasót jelent. Irodalmi ihlettségű újság vagyunk, az viszont már csak illúzióknak lehet, hogy — mint egykoron a magyar történelemben — az irodalom politikai erő, társadalomalakító tényező legyen. Néha megkérdezzük, hol szaladt ki a valóság a kezünkből, s kacérokodunk, hátha újra viszonyba kerülhetünk vele. Iróink néha megnyalják az ujjukat, feltartják, figyelve: Merről fúj a szél?

Bertha Bulcsu: — Magyarországon irodalomtörténeti tény, hogy az írók nagyon sok mindennel foglalkoztak. Nem könnyű egyes esetekben eldönteni, hol a lényeg, melyik a fővonal, s melyik a melléktermék. Engem a nyugtalanság sodort erre a területre. Manapság illik a sajtót nem szeretni, szégyellenni az újságírópályát. En nemcsak vállalom, de szeretem is ezt a munkát. Ez biztosítja, hogy részese lehetek az életnek, nem álmú hűs hercegként merülhetek el mélyegekben, tanúja és átéltje vagyok a történéseknek, először szeretek örülni vagy szörnyűködni a dolgokon. Egy író a színházi próbában, egy vásár zsibongásában, egy tanácskozáson kellemetlen személyiség. Az újságíró szükséges rossz, a természetes kellemetlenkedő, az intézményesített indiszkrétció. Ez adja meg számomra a részvételt, az örök kételkedés szabadságát és kötelességét. Hogy aztán hatnak-e írásaim? Volt már olyan érzésem, hogy igen.

Élénk vita kerekedett tudomány és irodalom, tudósok és írók nem mindig felhőtlen kapcsolatáról. A tudomány embere sokszor félti tárgyát a felkészületlen zsurnalisztáktól, illetéktelen íróféltől, azok pedig arisztokratizmussal, szakmai sovínizmussal vadolják őket. Persze, nem ilyen éllel védődtek föl a nézetkülönbsé-

gek, de hogy e téren van még terepe a közeledésnek, az bizonyos.

Teljesen természetes állapot — foglalta össze a vitát a főszerkesztő —, hogy a világot sokféleképpen közelítjük meg, másképpen, más módszerekkel gondolkodunk a jelenségek fölött. Természetlenség akkor válik ez a kapcsolat, ha valamelyik fél arisztokratikus lesz, nem vitatkozik, hanem kinyilatkoztat, nem érvel, hanem támad. Az elmúlt húsz évben a „nehéz emberek” sajátos magyar fogalom volt. Irók, filmesek álltak ki a szalagházak, görgős ekék, Béres-cseppek, szólistiz-jelenségek stb. mellett. Nem mindig teljes vértetben, de legtöbbször őszinte indulattal, jobbító szándékkal. A lényeg az lenne, hogy a tudományos gondolkodás legyen jelen a mindennapi gondolkodásban, de ez, a tudomány specializációja, a fölgyorsult fejlődés nyomán egyre reménytelenebb. Nem lehet végtelen, hogy sokan úgy érzik, hogy a jövő, fakul az utópia, kifosztják a múltat, s ennek nyomán előtérbe kerül az irracionálisizmus. Godot-ra várunk?! Nagy kérdés, befolyásolható-e a természettudományok fejlődése a tudományos gondolkodást, s az beépül-e az élet mindennapjaiba, a világképbe?! Jelenleg azt dokumentáljuk, hogy nem.

T. L.

Tanuló tanárok

Gondok és remények az intenzív továbbképzésben

Im már második felidejéhez közeledik a tavaly őszszel elindult intenzív tanári továbbképzés a JATE Bölcsészeti Karán. 1985-ben — erről a Délmagyarország hasábjain is szó volt — rekordsebességgel kellett megszervezni a tanfolyamot, elkészíteni a programokat, amely szerint magyar, történelem, orosz és francia szakon indulhatott továbbképzés. Persze, a középiskolai tanárok sem voltak jobb helyzetben, sokan szeptember legvégén tudták meg, hogy számukra egyéves intenzív továbbképzés kezdődik november 4-én.

Az egyetem mindenesetre a legjobb szakembereket biztosította e célra, ha nagyon szükség volt rá, bizonyos területek oktatására külső kutatókat, előadókat hívtunk, hogy a továbbképzés elérje célját: a jelenlegi lehetséges legmagasabb színvonalú képzést adjuk középiskolai tanár kollégáinknak. Ezt a tervet az első részben lényegében sikerült ugyan megvalósítani, de a magas napi óraszám (6–8 óra), s az előadókban az a törekvés, hogy a rendelkezésre álló időt minél „intenzívebben” töltsék ki, szükségszerűen fárasztóvá, „töménnyé” tette a továbbképzést. Ilyen rendkívül információgazdag volt például a szemiotikai, szociolingvisztikai, strukturalista elemzés, vagy éppen a Homérosz-kutatás legújabb eredményeiről szóló előadás.

A témák, a megközelítési módok és szemléletek gazdagsága azonban felvetett egy problémát is az évi százhusz óra négy-öt blokkra való osztása (ez eredményezi a magas napi óraszámot) túl kevés, nincs mód az anyag „megemésztésére”, s a reggeltől estig tartó foglalkozások lehetetlenné teszik a szegedi könyvtári

munkát a Somogyiban vagy az egyetemi könyvtárban. Így szándékunkban áll módosítani a jelenlegi rendszert. Esetleg úgy, hogy évi 8–10 alkalommal, hét végén lennének az órák, olyan elhelyezésben, hogy mindenkinél lehetőség legyen a tanfolyamot követő kutatásra, olvasásra, felkészülésre is, itt Szegeden. Súlyos érv azonban e terv ellen: duplájára növekednek az utazások száma, s nyilvánvalóan növekednének a családi nehézségek is.

Az eddigi tapasztalatok néhány súlyos, a jelenlegi keretek között meg nem oldható problémát vetettek fel. E munkához semmiféle oktatási segédanyag nem áll az oktatók és a hallgatók rendelkezésére. Elkészült és előre kiküldtük ugyan a magas szakmai igények szerint összeállított, a minisztérium által is elfogadott tematikát, de azzal senki sem számolt, hogy a községi (esetleg városi) könyvtárakban országos szakmai folyóiratok, fontos szakkönyvek, egyetemi kiadványok hiányoznak. Következésképpen az egyetemi foglalkozásokra előzetesen felkészülő középiskolai tanároknak be kellett volna járniuk nagyobb városokba, vagy Szegedre, hogy felkészülhessenek. Kellene volna Erre a tematika összeállításánál a jövőben sem lehet tekintettel lenni, hiszen a jelenlegi vidéki könyvtárrendszer hátterével nehéz a magas színvonalú továbbképzés. Maradna tehát egyetlen megoldás: speciálisan e célra összeállított és megfelelő mennyiségben sokszorosított szöveggyűjtemény De miből? Egy ilyen segédanyag több tízezer forint. A minisztérium összegből még a Budapesti jövő (esetleg akadémikus) előadó utazási költségeit sem nagyon lehet

fedezni, így néhány — az oktatás minőségét különösen szívén viselő — tánszékénytelen saját költségvetésének fillérjeihez nyúlni.

A továbbképzés százhusz óráját dolgozat és vizsga zárja szeptemberben. A tanulmány témája gyakorlatilag szabadon választható, az egyetem pusztán ajánl bizonyos területeket. Az elkészített tanulmány (szándékaink szerint) akkor kapja a legmagasabb minősítést, ha megfelel bizonyos tudományos igényeknek is. A vizsgabizottság háromtagú, többféle területen tevékenykedő, lehetőleg tudományos fokozattal rendelkező egyetemi oktató; függően a dolgozat témájától. Például: Ha valaki Kosztolányi Dezso regényeiről írt tanulmányt, olyan bizottság vizsgálhatja a szöveget, amelynek az elnöke a témavezető, egyik tagja nyelvész, a másik világirodalmár, vagy XX. század-specialista. Az eredmény nem közömbös, hiszen a minősítés a fizetés-emelés megállapításában komoly szerepet játszik.

A fent vázolt nehézségek túl az intenzív tanári továbbképzés életképesége attól függ: sikerül-e az elvégzéséért ígert bérkiegészítést minden esetben kifizetni, s nem lesz-e gyakorlat, hogy a továbbképzésben sikeresen szerepelt pedagógusok néhány évig nem kapnak fizetésemelést, mondván, hogy ezzel ők most 5–800 Ft-tal „megugrottak”?

Idén a továbbképzés szervezése már megkezdődött, tehát a tematika összeállításában, a felkészülésben több idő áll rendelkezésre. S mod nyílir arra, hogy a következő oktatási évre beépítsük munkánkba mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket a hallgatók és a tanárok megszereztek.

Pál József